

ՅԻՆ ՀԱՒԱՏՔ ՀԱՅՈՑ

ԳԼ. Բ. ԱՍՏՈՒԱԾ

(Տես յէջ 5)

Մեր լեզուին ընդհանուր կազմութիւնը քիչ շատ գիտողաց՝ զարմանալի և անյարմար բառ մի կ'երեւի այս, իր նշանակածին համար. թէ և բարոյապէս՝ ո՞ր լեզու ո՞ր բառ կրնայ յարմարիլ Այնոր, որուն ամենէն մօտ ստեղծն այլ՝ (Մոյսէս) չկարցաւ բան մի պատշաճեցընել, և իրեն հարցուց ու լսեց, էս եմ Որ Էն։ Մեր լեզուի անյարմար ըսածս այս է, որ բառին վերջաւորութիւնն ած, սովորաբար ոչ ներգործող այլ ներգործեալ ինչ նշանակէ ինչպէս ըստաւ, շինտաւ, հաստաւ, ևն. թէ և կան բառք՝ որ աւելի իսկական նշանակութիւն ունին քան ածանցեալն, կամ թէ՛ ներգործական թէ՛ կրաւորական, ինչպէս կազմած, ազդուած, և այլն։ Քերականական կազմութեան պէս նշանաւոր է և սեփականութիւն անուանին՝ յազգիս. մինչ Սեմական ազգեր իրարու նման ձայնիւ Էլ, Ելոհիմ, Ալլահ, և այլն, կոչեն. Հըն, դիկը, Արիք, Լատիք, Թյոնք, Տէվա, Տէռա, Թեռա, Չեռա. Պարսիկք՝ Խոտա, որոյ նման և Գերմանք և մերձաւորք Գոտ կամ Կոդ (Gott, God), Կոտ. Սկիւթք, Սլաւեանք Պոկ, յորմէ Թոի Պարթեականն Բապին, և այլն. Հայք ոչ այսպիսի անուամբք կաշած են զՈր Էն, և ոչ օտարք մերոց անուամբ, զոնք մերձաբնակք և մերձաժամանակք։ Ըստ այսմ՝ շատ

հետաքրքրական է ստուգաբանութիւն Աստուած անուան. զոր և կերպ կերպ ջանացեր են մեկնել մերայինք և օտարք։ Ոմանք պարզապէս համարած են, թէ ոչ այդպէս հնչելու է զանունն՝ այլ Ազդուած, որ յայտնի նշանակութիւն ունի, և շատ վայելուչ և յարմար է Կրօնից իմաստին. և կան անձինք որ այսպէս այլ արտաբերեն զձայնն։ Արդարեւ շատ իմաստասիրական և ընտիր զիւս, եթէ ստոյգ ըլլար, կամ ած մասնիկն այլ չըլլար, նա և ոչ ոչ մասնիկն. զի Ազդ և Ազդոս աւելի հզօր կամ ներգործող կ'իմացուին՝ քան Ազդուածն։

Աւելի սովորաբար ստուգաբաններն մերոնք, իրերւ մեր ճշմարիտ հաւատոց հաստատող Լուսաւորէն առած, (Ազաթանգեղոսի կամ անոր Թարգմանին զրչութեամբ), թէ նշանակէ Աստ — ածող կամ Ստեղծող արարածոց։ — Ստուգիւ Աստուած այսպէս է, բայց այս մտօք զինքն անուանելն և երբն անստոյգ. ըստ յետոյս՝ պարզմտաբար ըսեր են, թէ Ազամ այսպէս անուանեց և այսպէս աւանդեց. բայց այսպիսի կարծիք՝ Ազամայ խօսած լեզուին կարծեաց մօտեանն. որոյ յարմարի անկարծելի (ծիծաղելի) մէկի մի վկայութիւնն, որ է Օձն. որ « ասաց » Եւայի, թէ՛ զի՞ է զի ասաց Արարիչն՝ որ Աստ եւս զձեզ. և զԱստ եւս՝ Աստուած

» արարին » : Այսպէս աւանդի հարց ու պատաս-
խան գիտեցեաց մէջ՝ գրուած յամի 1866 : —
Այս մտօք գրած են և մեր միջին դարուց բա-
ւական ընտիր հեղինակք. ինչպէս Գր. Սկեւ-
ռացի. « Ըստ որում՝ յ'աստիս ածուան (կոչի)
» Աստուած. և ի տիրելոյ ամենայնի՝ Տէր » :
» Բարսեղ Մ'ակեւորցին այլ » « Աստուած ա-
» նունն՝ ստեղծագործութեան և էացուցանե-
» լոյ է անուն » : Ուրիշ մեկնաբան մ'այլ.
» « Աստուածն՝ տեսող ոչ ցուցանէ՝ այլ յ'աստ
» ածող » : Սա այս խօսքով յայտնէ որ չ'ընդ-
ունիր միւս կարծիք մի, ինչպէս Հին Բառա-
գրոց՝ որ կ'ըսէ. « Աստուած ի տեսումն ածող,
» կամ Երանգ լուսոյ » ? — Առաջին իմաս-
տին մօտ՝ ոմանք այլ համարին, թէ ոչ աստ
ածող, այլ Հաստող է և հաստուշած. ինչպէս
ծանօթ բանասէրն Էմին գրէր, ի Հաստուած
բառէ, իբր հաստատութիւն անդիտիս, (ի ծա-
նօթութիւնս ուս թարգմանութեան Վարդա-
նայ պատմի) : Սա գրած էր, թէ Մովսէս Աս-
տուծոյ ըսածէն « հասկացեալ՝ հաւատաց զի
» Աստուած է նա, որով է. է, զի աստ ածող
» է » . և այլն : — Օտար հայագիրտաց մէկն այլ
(Փռանկն Ville-fort) իր քառալեզուեան բա-
ռագրոց մէջ՝ կերպով մի Աստուածն և Ազգուածն
զուգեւում՝ բացատրէ լատինարէն, Efficaciter
producens. — Տարբեր ստուգաբանութիւն
մի գտուի Ս. Եւստաթէոսի վկայարանութեան
թարգմանութեան մէջ (ի հարկէ ըստ թարգման-
չին մտաց). « Աստուած՝ Աշտումն (Օծում)
» թարգմանի, ըստ ընդարձակութեան լեզուին
» Գամրաց » , այսինքն՝ Էպպպադովկացոց լե-
զուաւ Էն՝ Աստուած կոչուէր և օծումն նշանա-
կէր. բայց ուրիշ հին օրինակք (ԺԲ դարուց)
վկայաբանութեանն՝ ոչ Աշտումն գրեն այլ Ա-
ժտումն, և խօսքն այլ ոչ առ Աստուած ուղղեն՝
այլ առ Էւս :

Թողնով այս մեր լեզուական ստուգաբանու-
թեան շանքը, անցնինք քիչ մ'այլ առ օտարս,
փնտռելու նման անուն մի : Հայագէտ կամ
արեւելագէտ փռանկը ոմանք, ինչպէս քիչ տա-
րիներ առաջ ծանօթ Լազարեանց առաջնորդն
Հ. Պօռէ (Eugène Boré), մեծ գիտնականն
Սասի (Sacy) և Տիւպէս Dubeux, գիտնա-
լով Հայոց և Պարսից թէ՛ լեզուի և թէ՛ կրօնից
մերձաւորութիւնն (երբեմն), համարեցան թէ՛

Աստուած բառն է կրկնութիւն Եզտ աստուա-
ծանիշ բառի և զոհից, որ Յագդ փոխուած է
առ մեզ¹, իբրու Եզտան—եզտ կամ Աս-
տուաստ : — Բաւական յարմարութիւն. բայց
մեզի հնագոյն կ'երեւի մեր Աստուած անունն,
քան Պարսից և Զրադեշտի քէշն : Այս զան-
դիկ աղանդոյ վեհից մէջ՝ յիշուի Աստովիտա-
դուս անուն մահուան հրեշտակին, և թարգմա-
նուի սկիզբները բաժնող : Իսկ իրենց յիշան
Քուստադադա՝ ասնօրիտ լեզուի մէջ է Սուա-
տադա, ձայնիւ և իմաստիւ աւելի մերձաւոր
Աստուած անուն, և ինքնատուր նշանակելով՝
չէ հետի Որ Էն կոչմանէ : — Մորազման հը-
նասէր գերմանացին, ծանօթ բանասիրաց մե-
րոց Կ. Պօլսի, ոչ շատ տարի առաջ՝ Փոխվիոյ
(ի Փորը Ասիա) մէջ գտուած հին արձանագիրներ
ջանալով մեկնել, գրած է թէ անոնց մէջ գտեր
կարգացեր է Ասդաւատ կամ Աստուած՝ մեր
հայ անուան նշանակութեամբ : Երողոտսի օ-
րերէն ի վեր ըսուած է և շատ նշաններով այլ
հաւանելի եղած՝ Փոխվաց և Հայոց մերձազ-
գուծիւնն, և մէկին ի միւսէն գաղթուելին. սա-
կայն Մորոզմանի ընթերցուածքն շատ տարա-
կուսական են, ինչպէս և իր բեւեռագիրք բն-
թերցմունքն : — Անցեալ դարու սկիզբները
հռչակուած Հղանտացի հայագէսն՝ Լակրոզ (La-
croze) Մարաց Աստիագէս (ԱՏԻԱԳԵՍ, բոտ
մեզ Ածգահակ) թագաւորին անունն՝ նոյն հա-
մարէր ընդ Աստուած Հայոց անուան, և թէ
հին ատեն ծ տառն Յունաց ղ զրոյ հնչումն
ունէր, զոր և շատ փաստերով ցուցեր եմ, կ'ը-
սէ, իմ Հայ բառագրոց յառաջբանի մէջ. —
մենք չեմք տեսած այս բաղդիրքը : — Գուցէ
ասոնցմէ աւելի յարնչութիւն ունենայ մեր
Աստուած անուան՝ հնդկայինն Աստուաստրա,
որ գերագոյն բան մի նշանակէ, աստուածային
ծառ մի գլխիւլայր, արմատն յերկինս, յորմէ
բղիէ կենդանութիւն, որ և ինքն իսկ իրաւմն
է, և այլ շատ բան, շատ այլ առասպել : Բայց
եթէ հարկհամարուի լուսն աստուածական անունն
օտարի հետ զուգել, սա և միւս հնդկի Սուա-
տադ անուանք՝ ընտրելագոյն կ'երեւին. զոր և
թողումք ի քննութիւն կամ ի հերքումն գիտ-

1 Բատուկ անուն այլ եղած, ինչպէս Յագդ
Սիւնի նահատակեալ յաւուրս Վարդանանց :

նոց. նոյնպէս և զ՝Աղգիտ, որ ի զանգիկի գիրս էական նշանակէ, և աստուածալայել է:

Իբրեւ յակնարկ մի ասոնց յիշենք և զուցէ պատահական նմանութիւն Տուշ Duez բառի (եթէ այսպէս հնչուի) հին Եփրատց, որ նմա նապէս Աստուած նշանակէր: Բառիս աղջի մա սին պակասն՝ Աս խնդողոց կրնան Եփրատից աւելի հիւսիսական ազգաց երթալ, Սկանիանաւանց, որոց մէջ այլ փորրիկ ձայնն աստուածեղէն բաներ կամ անձեր նշանակէ, ինչպէս և Ասիւրտ ու Արաբաց անուանքն այլ՝ աստուածոց բնակարան, ըստ մեզ զիցական՝ այս անուամբ քաղաքն Արախտ ծովուն հիւսիսակողմէն էր: Իրենց լեզուս. Աս կամ Անց՝ սին հաստատութեան նշանակէր. այնպէս կոչէին նա և իրենց քահանայական և զինուորական գասուց զխաւորները: — Ասոնց մերձաւոր Լա բոնաց գերագոյն աստուածն այլ Աշի Atzhi կոչուէր, ինչպէս Հունդարացն՝ Խաչէն: — Եթէ քիչ մ'այլ, մանաւանդ թէ շատ այլ՝ հեռանամք կամ թափառիմք երկրիս երկու ծայրերը, Օս աստուածային անունը յսեմք հին Եփրատացոց Ղփաի սերնդոց մէջ. Աշաւա՝ Պո լինեղիոյ ուխտանապատ կղզեաց բարբարոսաց բերանում: — Բայց հերթը համարուի մեր այսքան զգրեցանքն. իսկ հետեւեանքն կամ ընտրութիւնն՝ հանութեան բնութեցոյցաց. մեր հաւանութիւնն յայսնելով յայսմ, որ մեր ազգին նման հին է իր գերագոյն ճանչցած Էին Աստուած անունն. և երկրորդ, որ օտարաց մէջ այլ լուսին մերձաւոր ձայներ, որք թերեւս աւելի այստ յարինչ են՝ քան Տէուս կամ Զուս անուանց:

Իբրեւ պատմական, միանգամայն և մասամբ իսկական աւանդութիւն մ'այլ չմոռնանք. նորերս արեւելասէր գիտնականաց մտադրութեան մեծ կէտ մ'այլ եղած է Վանայ ծովուն ոլորտն և բոլորտն, մանաւանդ իր հարուստ բեւեռածեւ արձանագրութեանց և գետնի տակէն ելած մեհնարական անօթոց, զինոց և կահից համար. ծովուն արեւելեան հարաւային կողմէն շատ հեռու չէ Հայկայ — բերդ անուանեալ կիսաւերն, և զեռ բնակեալ Աստուածաշէն զիւղն: Այլ կողմերու իրաց աւանդապահ պէտքն է ըլլալ հիմայ Ալլիմամարայ ծովուն զահարն՝ կղզին և աթոռն. արդ այսօր դիւանաց կամ մայր կոն-

դակի մէջ գրուած է ի հնուց. Թէ « Աղգեցու » քեւամբն Աստուծոյ շինեցին (Հայկեանք) » զմեծ բլուրն՝ անառիկ բերդ ի յահէ Թշնա » մեաց. . Էւ յետ նորա (Հայկին) ի զար » միցն՝ մնացին ի բերդն Աստուածաշէնաց » : Երկու անգամ յիշուած բերդն այլ նոյնն է, հիմայ յանուն Հայկայ կոչուածն, որով՝ նա և իւրքն անուանեցին զգեղն՝ Աստուածաշէն: Այս տեղ մեր խնդիրն ոչ այս աւանդութեան պատմական ստուգութեան վրայ է, ոչ Հայկայ և իր հնութեան. ուլ և որ ատեն այլ ըլլայ, Աստուածաշէն անունն իր շատ հնութեան նշան է. քրիստոնէական դարուց մէջ այդպիսի անուն չէր կրնար դրուիլ. և Աստուած անուան՝ հեռագոյն մնացեալ յիշատակարան է:

Յետ ճանչնալու հին Հայոց կրօնից (որպէս և նորոյս) առաջին անունը, առաւել եւս փափաքելի էր ճանչնալ զինքն. այսինքն, այն քաղաքաբար կամ պատկերը՝ զոր ունէին հին Հայք իրենց Աստուած կոչած գերագոյն էալին: — Այս կարեւոր խնդրոյս վրայօք՝ չեմք կրնար բան մի բռնել, որովհետեւ ամենեւին հեթանոսական հայ գրուած կամ յիշատակ չէ ճանչցուած մեզ. բայց եթէ վերոյիշեալ Հայկայ և շէնքին աւանդութիւնն զուսկիմք, արիական կամ արիական, այսինքն պատեւազմի և քաջութեան քաղաքաբար տայ Աստուածն. որովհետեւ կ'աւելցընէ կոնդակն՝ Թէ յերկնից՝ երազով կու ցուցընէր Հայկայ Աղեղ ու Նետ, զոր և շինէր Հայկն և անով հայածէր զԹշնա լինէ: Գործեալ, Աստուծոյ ազդեցութեամբն շինէ և անառիկ բերդը. և արմատալայել եւ լախտագիտութեամբ կամ պարտականութեամբ՝ յանուն նորին Աստուծոյ կոչէ իր ձեռակերտը:

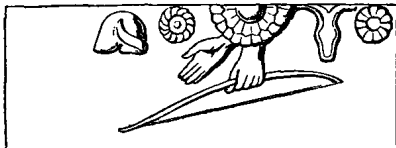
Քաբէլոնի և Նիւնուէի քանդակաց մէջ շատ պտուի իրենց Աստուծոյ պատկերն՝ նոյն և նման կերպարանով. բայց մէկ աննման քանդակ մ'այլ գտուած է, կոտրած կոթողի մի վրայ (հիմայ ի Բրիտանեան մուսէոնի), որ կերպարանէ այնպիսի Աստուած կամ երկնաւոր, ի կիսաբոլոր մի, Աղեղնի ձեռին. (տես յէջ 52). — միթէ յարեւ յարմար չէ՞ այս Հայկայ տեսլեանն:

Ի Այս աւանդութեանց վրայ կըրնամք ուրիշ բան այլ աւելցընել, երբ առանձինն Հայկայ վրայ խօսիմք:

Ազգին գերագոյն էակին ծանօթութիւնն՝ գրեթէ անմիջապէս պահանջէ և Արարչազոր ծովեան գաղափարը. որոյ վրայ այլ բնաւ հին կամ հեթանոսական յիշատակ չունիմք. և նոբահանար առասպել համարիմք վերջին գաբերու մէջ Աննիոսեան Բերսոսի գրոյցն. զոր իբրեւ պարզ զիպուած մի յիշենք և Աննիոս կամ Նանի Ճիաննի՝ վիտերբիացի Դոմինիկեան հետաքնին բանասէր կրօնաւոր մ'էր ի ժեշտարու, որ աստեւ Միաբանող անուանեալ հայազգի Դոմինիկեան կրօնաւորը այլ կային ի Նախնական գաւառի, ուսկից շատ անգամ զային ի Հռովմ և ուրիշ իտալական քաղաքներ. Աննիոս ի Ճենովա Դոմինիկեանց մեծաւոր էր՝ երբ եկան իր վանքը երկու Հայ միաբանք, որոց գլխաւորն էր Հ. Մատաթիոս. ասոնցմէ առած կ'ըսէ շատ մի հին կորուսեալ և փափագելի պատմաց հատուկօր գրուածներ, որոցմէ էր և կորուսեալ Բերսոսի մի պատմութիւն. յորում կ'ըսուէր, թէ հին Հայկազունք իրենց գերա-

զաւ, և ծնաւ զԴիոքրիոս. Յոյնք կ'առասպելէին՝ որ սա իր մօրը հետ կռուի ելերէ (մայրն էր Երկիր), անոր համար փոխարկուեւ է ի քարածայր. — Այս և այսոր նման իրաց համայն շատ հեղ պիտի ստիպուիմք մեր պատմահօր խորենացոյ հետ բացագանչել. « Արդարեւ առասպել՝ և առասպելաց առասպել » :

Համեմատ վերոյիշեալ Աստուածային և Հայկաչ երազին աւանդութեան՝ մեր բարեմիտ պատմիչք համարին, թէ Հայկինստոյց աստուածապաշտ էր, և գրեթէ կրօնական եռանդեամբ հակադասեցաւ Բեւայ. « Ոչ միայն զի (զու) » չես աստուած, այլ շուն զու և երամակ շանց » որ զկնի քո տողեալ սահին », ըսած ըլլայ առ Բեւ, ըստ Թովմ. Արծրունոյ և Վարդան աւելի վատահալութեամբ կ'ըսէ ի Պատմագրութեանն, թէ Հայկն « ոչ պաշտեաց զնա աստուած » : Իսկ իր լուսաւորչի ներքողին մէջ՝ այլ աւելի համարձակ կ'ըսէ, թէ Աստուած հրամայած ըլլայ Հայկայ՝ հակառակել կուպաշտութեան, որ և « ոչ պաշտեաց ընդ եօթնաստուն և մի » նահապետս երկրի՝ զպատկերն Բեւայ, այլ » իրախոսեալ յԱստուած սատակեաց զնոյն » ինքն զկենդանին զառաջնորդն պատկերաւ » պաշտութեան » , և այլն : — Եթէ արդարեւ Հայկն Յաբեթի թոռան թոռն էր՝ հաւանական էր իր աստուածապաշտութիւնն, ինչպէս հաւանական և ստոյգ այլ է՝ որ ինչուան քանի մի ցեղ նահապետաց սերունդ և ինչուան Աբրահամու աստեւ, տեղ տեղ ուղիղ աստուածապաշտութիւն կար, և վկայեն Ս. Գիրքը : Հայաւստան՝ եթէ թատր և եթէ մօտ թատր՝ ուր Ս. Գիրք առաջին պատմած զէպրն գործեցան՝ յետ և առաջ ջրհեղեղի, Նոյի ո՛ր որդւոյ սերունդին այլ վիճակուած ըլլայ, անոր նահապետական հաւատքն պահած է անտարակոյս և Բայց մինչև երբ. — զայս զժուարին կամ անկարելի է ստուգել և վանական վարդապետ մեր (որոյ աշակերտ էր պատմիչն Վարդան) իր երկրի (Հայ-Աղուանից) վահրամ իշխանի մի բերնով՝ հարցունք. « Քանի՞ » տարով յետեւ Հայք ի կուպաշտութիւն մը » տին », յետ մօլազման կուպաշտութեան. և պատասխանէ, « Հարիւր » : — Իսկ կուպաշտութիւնն երբ մտաւ յաշխարհ. — վերեւ ի մացուց վարդան՝ թէ Բեւ նախ մտուց կուպաշտութիւն՝ իրեն պատկերը պաշտել տալ ուզե-

զոյն Աստուած ճանաչէին զՆոյ՝ որ և Երկիրնք, և իրեն կին զԵրկիր՝ Արեւիա անուամբ (միթէ Արարած), որ յԵրկնից սերմնառեալ՝ ծնանի կամ զոյաւորէ զամենայն արարածս : Աննիոսի բոլոր պատմական հին գրուածոց հետ՝ այս և այսպիսիք այլ՝ ժամանակ մի հաւատալի և ընդունելի եղած էին շատոնց, հիմայ՝ չեն բնաւ աւելորդ է և մեզ քննել կամ քննողաց կարծիքը յիշել, թէ ո՞վ է հնարած զանոնք, կամ ո՞րչափ մեղադրելի և անմեղադրելի է Աննիոս, խարո՞ղ թէ խաբուած : — Բայց եթէ այս աւարչագործութեան յիշատակն կըրնայ ունենալ ծագում ուրիշ ծանօթ աւանդութեան, պէտք է յիշեմք, որ մեր նախայիշեալ և համացեղ ըստուած փոխգացուց մէջ այլ կար ոչ շատ աննըման աւանդութիւն մի. իբր թէ ի սկզբան կար Աղտն, "Αγθον, անկերպարան նիւթ մի, քարի ապաւածի նման, որ լայնատարած ցամաք մի ձեւացընէր. Միհր կամ Արեգակն բեղմնաւորեց

լով. ոմանք այլ Սեմայ ցեղէն Աբրահամու հայրը կամ պապը համարին այսոր պատճառ : Բայց ասոնք մեզի աւելորդ խնդիրներ են հարկ է որ հասարակաց ազգաց ամենէն զօրն զակ ժանտախտն, սուտ հաւատքն, ուշ կամ շուտ Հայոց մէջ այլ ճարակուած համարիւնք, և քննենք, նախ հնազոյն համարեալ աղանդները, ապա յատուկ կապաշտութիւնը :

Այլ ո՞րչափ պզգալի է ողջախոհ քրիստոնէի՝

Թողլով ստոյգ աստուածաշտութեան յիշատակները, դառնալ իր հնացեալ և մոռացեալ նախնեաց՝ ցնորից, ախտից, կրից և տգիտութեան, և ստեղծած կամ կարծած սնտոխը փնտռել : . . Սակայն գոնէ փոխանակ անոնց՝ մենք ուղղա հաւատ բաղդատոր որդիքս՝ անգամ մ'այլ աւելի երկրպագութիւն և զօրութիւն մատուցանեմք՝ զմեզ լուսաւորողին և փրկողին Քրիստոսի, ճշմարիտ Աստուծոյ :

Շարայարեհի

ԲԱՆ 'Ի Ա. ԹԱՐԳՄԱՆԻՉՍ

(Տես յէջ 18)

ՄԵՍՐՈՒՑ սկիզբն է հայր դպրութեանց հայ ազանց՝ զիտախն նշանադրաց, և անհամեմատ 'ի փառս իւր : Եզնիկ յընթացս դարուց ազգիւն և պատմութեան անմահ անուն ժառանգեալ իւրովք ազգի ազգի չքնաղ գրովք : Կորին իւրով պատմութեամբն աղբիւր ծարաւելոցս մեզ և պատմացն որ ըստ նմանէ՝ լոյ մեծամեծար և ցանկալի անցից ժամանակին . քաւ 'ի մառախոյ՝ որ ծածկեալ ունի զբազում բանն նորին՝ առ ռնայն համառօտութեան : Խորենացի անզուգական 'ի մասին իւրոց պատմական վաստակոց, և միայն յարուցիչ ցանկալի յիշատակաց ազգի՝ յաւերակաց դարուց անցելոց մոռացելոց : Եղիշէ՝ մեծ վկայ մեծի պատերազմի՝ պատմութեամբ իւրով, ևս որ շրթանց, ջերմ հնոց աստուածեղէն սիրոյն և հայրենի տան, ճարտարախօս և հօր 'ի նկարագիր : Դասիթ՝ գրովքն Սահմանաց իմաստասիրութեան, Թերեւս այնու զի զոյ այն և 'ի յոյն լեզու, արժանացեալ հռոմ վարկանելոյ 'ի Յունաց անտի՝ 'ի մեծութիւն փառաց իմաստնոց հռչակաւորաց ազգի իւրեանց, ըստ յիշատակարանի նոյն գրոց : Ղազար՝ իւրով ճարտարաբան և կարգաբան մատենիւն օրինակ նմանութեան : Յահան մանդակունի ճոռմարանութեամբն և յորդ ճառիւքն զղրդիչ որմոց հայրենեաց : Մի՝ մոռացողք և զամբաւ խօսս նոցուն զխրատու և զկանոնականս, զերգս և զազօթս եկեղեցաւ

կանս՝ խորհրդոց, օրհնութեանց և զպաշտաման հասարակաց, և զայլ ևս բազմադիմի վաստակ : Ամենայն մատենանք նոցա մեծք և արգոյք իցեն մեզ միշտ՝ վասն յօրինիչ սուրբ մատանցն, վասն ցօղելոյ նուիրական կայլակօք արեան և քլրտան իւրեանց, յաղագս ցանկալի և քաղցր յիշատակացն որ 'ի նոսա և ամենայն ճոխութեանցն :

Իսկ զԹարգմանութիւնս բազմաց 'ի նոցունց՝ եթէ կշռեսցուք ընդ բնագիրսն, ժողովմք Թերեւս ասել՝ թէ անուանեալ բնագիրք 'ի մերոց աստի հանեալ իցեն Թարգմանութեամբ : Այնչափ քաղ զիտացին յոմանս և աւելի քան զգրիսն ինքնին, նկարել 'ի հայ բան զիմաստս նոցին՝ առ 'ի ճարտար տեղեակ զոյ յստմանայն 'ի նոսա : Որոց վերագոյն և քաջաժանօթ բանաստէր աշխարհի՝ Գրոցն Մերոց և Թարգմանութիւն 'ի ձեռն Մերսորայ և իւրոցն, նորոգեալ իմաստուն և չնաշխարհիկ զըրչաւ մեծին Սահակայ և Էզնկայ՝ :

Գ. Յաւանդսն զօր Թողին մեզ Թարգմանիւքն 'ի զիրս իւրեանց, պատուական և մեծագոյն Թերեւս քան զբնուն՝ բնիկն և անաղօտ մայրենին է բարբառ : Թէ չէր նոցա աւանդեալ մեզ զայն, ծանր այնորիկ քան այ-